

VÝCHOVA DĚTÍ V DVOJJAZYČNÉM PROSTŘEDÍ ANEB JAK SE ŽIJE BILINGVNÍ RODINĚ V ČECHÁCH

Mgr. Irena Šáchová

Klinická logopedie, Vrážská 144, Praha 5 - Radotín

irena@sachova.cz

Mgr. Irena Šáchová

Problematika bilingvních či dokonce trilingvních rodin je v současné době velmi diskutovaná. Také do mé logopedické ordinace dochází množství rodin, které vychovávají své děti v několikajazyčném prostředí. Obrátila jsem se na některé z nich s prosbou o zaznamenání jejich zkušeností, které zde uvádíme v plném znění. Jejich postřehy jsou zajímavé jak z hlediska logopedického, tak například i sociologického a kulturního. Bilingvismus s sebou totiž přináší nejen odlišné jazyky, ale často i odlišné kultury.

Pozn. V oslovených rodinách je matka Češka a otec cizinec hovořící na děti svým mateřským jazykem. S různě dlouhými přestávkami žijí všechny rodiny v Čechách. Texty prošly pouze drobnou jazykovou úpravou.

Rodina první

Jsme pětičlenná rodina a bydlíme v Praze. Tatínek je Brit a maminka Češka. Dětem je 8, 6 a 5 let. Tatínek mluví na děti pouze anglicky a já pouze česky.

Všechny děti začaly mluvit až okolo třetího roku.

Všechny navštěvují dvojjazyčnou školu a školku. Ve škole se učí rovnoměrně, část v anglickém jazyce a část v českém jazyce.

Naše děti spolu většinou komunikují v anglickém jazyce, což je pro ně jednodušší. Když jdeme do kina chtějí znění v angličtině, doma sledují televizi opět v angličtině. V případě, že nám děti něco potřebují vysvětlit, použijí angličtinu.

Nejstarší syn, který je ve škole, nemá absolutně žádné problémy při čtení anglických textů, čte plynule. V češtině je to horší, jelikož čeština má množství slov, která se hůře vyslovují a jsou delší.

Všechny tři děti používají oba dva jazyky, v případě, že nevědí, jak se něco řekne v jazyce, který zrovna používají, je úplně normální, že použijí jazyk druhý. Paradoxně se to stává většinou v českém jazyce; i přesto, že já, matka na ně mluvím jen v češtině a trávím s nimi více času než otec. Například: nemůžu **serčovat** telefon, nevíděla jsi ho?

Někdy mají problém nazvat nějakou věc v obou jazycích, ale myslím, že toto je normální i pro jednojazyčné děti. Slovní zásobu si vytvářejí přirozeně, jak rostou a setkávají se s novými věcmi.

Je úžasné, jak umějí mezi jazyky přepínat. Zeptám se v češtině a oni odpoví v angličtině, nebo naopak. Překládají babičce, která anglicky nemluví.

Samozejmě z toho vyplývají logopedické problémy. Některé hlásky nevyslovují správně v češtině. V angličtině nemají problém, protože se určité hlásky "polykají", tedy nevyslovují. V češtině občas špatně skloňují a používají nesprávné předložky.

Rodina druhá

Jsme čtyřčlenná rodina, já jsem Češka, manžel Portugalec. Máme dvě dcery Miriam (10 let) a Iris (6 let). Až do nástupu starší dcery do základní školy jsme žili v Irsku a Portugalsku. Nyní žijeme v Praze. Výchova dětí hovořících více jazyky v dnešním multikulturním kotli Prahy není ničím ojedinělým ani speciálním.

V naší rodině jsme dospěli k následujícímu: Dítě začíná mluvit spíše tím jazykem, kterým mluví jeho vrstevníci, nežli tím, kterým se na něj snaží mluvit rodiče, ale rozumí. Dítě vnímá, co rodič říká někomu jinému v jiném jazyce, dost zběžně. Až když se to dotýká někoho jeho věku, zaposlouchá se. Ale zároveň registruje, jakým jazykem na toho dotyčného rodič mluví a tím jazykem se na něj potom obrací, umí-li ho. Děti zvykle pohybovat se ve vícejazyčném prostředí si mnohem více domýšlejí, protože i když znají jazyk z domova, všechny nuance znát nemohou, musejí si je domyslet. Když se potom vyskytne v jejich okolí někdo, kdo neumí pořádně česky, anglicky apod., jsou tolerantnější k jejich vyjadřování. Pomáhají jim s komunikací s ostatními.

Manželky cizinců žijících v Čechách jsou odsouzeny k jistému all-life-manager životu a obhánějí úřadů, řešení řemeslníků, zdravotních pojišťoven, škol apod. Domácí úkoly a vyplňování všech formulářů vždy padnou na toho, kdo umí česky lépe.

První věta mé starší dcery byla: „Miriam není.“ Mluvila jsem na ni vždy česky, ale od jednoho roku věku chodila do školky v Irsku a s dětmi i učitelkami tam mluvila anglicky. Vzpětí tedy přešla na angličtinu celkově, z češtiny užívala pouze slova, která v angličtině neznala (This is šutr).

Než dospěla k plynulé angličtině, vybírala si kratší, snáze vyslovitelná slova (Mami, sol! = sluníčko)

Starší dcera začala portugalsktinu registrovat jako důležitý jazyk až v momentě, kdy jsem tak začala mluvit na mladší dce-

ru. Když šlo pouze o můj hovor s manželem, tak si toho nevěšimala.

Miriam začala na o čtyři roky Iris mluvit portugalsky (tedy na miminko), ačkoliv do té doby aktivní mluvu v portugalštině bojkotovala, užívala ji pouze pasivně.

Iris se víceméně sama naučila anglicky: díky anglicky mluvícím kamarádům její starší sestry a anglicky mluvícím pohádkám (Muminkové, Peppa Pig).

Velký problém nastává, když ten, který je rodilý Čech, pracuje na plný úvazek. Děti mají úkoly prakticky každý den a téměř ob den je něco navíc k řešení. Občas jsou také rodičovské schůzky, formuláře a návštěvy lékařů. Zkrátka více než 2/3 aktivit dětí jsou vázány na českého rodiče. Ten práci doplňuje po nocích a soužití silně trpí jednostrannou přetížeností. A v podstatě i úbytkem jazykových schopností českého rodilého mluvčího, neboť se primárně zabývá řešením problémů v češtině a na volnočasově jinojazyčné aktivity, i společenské mu zbývá minimum času a energie.

Možná celý systém funguje lépe, v případě, že rodilým mluvčím je muž – Čech. Anebo je ekonomická situace rodiny trochu jiná – chůva pro děti či školy vyučující v cizím jazyce...

Rodina třetí

Čtyřčlenná rodina – maminka Češka, otec Polák, děti Radek (6), Dominika (3)

Jak se žije bilingvní rodině v Čechách? Pro nezavěšené se může zdát, že normálně, ale ve skutečnosti se potýkáme s množstvím věcí, které jsou pro klasickou rodinu samozřejmé. Manžel mluví polsky, což je stejně jako čeština slovanský jazyk. Paradoxně v příbuznosti jazyků spatřují spíše nevýhodu. Náš šestiletý syn totiž zatím velmi plete gramatickou strukturu obou jazyků dohromady a myslím si, že pokud by byla jeho druhým jazykem například angličtina, takový problém odlišit oba jazyky by neměl. Syn například dává českým slovesům polské koncovky, jelikož je to jednodušší. Bohužel díky tomu, že tento systém používá syn na česká slovesa, je pro nezavěšené těžší mu porozumět. Další problém spočívá v rozdílném užití předložek – v polštině se říká jít *do* doktora, jít *do* babičky (namísto *k* doktorovi, *k* babičce).

I když jsou oba jazyky příbuzné, očekávám v budoucnu malý problém týkající se významu některých slov – v polštině i v češtině jsou slova, která jsou na první pohled stejná či velmi podobná, ale mají úplně jiný význam. Jako příklad bych uvedla slovo *sklep*, které znamená v polštině *ob-*

chod. Polský sklep se řekne *piwnica*, což zase v Čechách vyvolává pocit, že namísto do sklepa půjdeme na pivo. Dalším slovem je například *czerstwe pieczywo* (čti: čerstvé) – v polštině čerstvé znamená *staré*. Když Vám někdo v Polsku řekne, že *páchnete*, tak se neurazte, jelikož to znamená, že *voníte*.

Po fonetické stránce jsou oba jazyky také lehce odlišné – v současnosti pozorují např. problém s výslovností hlásky *l*, jelikož syn často vyslovuje polské *ł*. Myslím si, že bude těžké naučit naše děti psát polsky bez gramatických chyb, neboť se stejná slova píše odlišně (např. *Egipt x Egypt*). Co mě osobně přijde velmi zajímavé, je to, že Poláci neslyší rozdíl mezi *h* a *ch*. A opravdu jsem to odzkoušela na velké části polské rodiny a polských přátel – při mé snaze a i při velmi výrazné artikulaci se mi nepodařilo najít nikoho, kdo by rozdíl slyšel. Všichni mi s podivem odpovídali, že přece říkám to samé, *ch* a *ch*.

Vraťme se ale ke každodennímu životu bilingvní rodiny v Čechách. Když se za mnou manžel přistěhoval z Polska, bylo to pro něj náročnější, jelikož ještě neuměl česky a cokoli potřeboval vyřídit, vyřizoval v anglickém jazyce. Samozřejmě preferoval, když jsem danou věc mohla vyřídit já, ale ne vždy to bylo možné. V dnešní době, kdy už manžel česky umí, stejně hodně věcí vyřizují spíš já (hlavně pokud je nutné vyřídit věci po telefonu a ne osobně). Já toho na druhou stranu využívám, když jsme v Polsku, kde zase většinu věcí vyřizuje partner. Máme dvě děti – šestiletého syna a tříletou dceru. Každý z nich se s dvojjazyčnou výchovou popral jinak. Syn má problémy, neodlišuje jazyky, kombinuje je. Mladší dcera mluví krásně, jazyky až na výjimky nemíchá a také pozná, když promluví polsky a dívá se tomu (máma přece mluví česky). Já polštinu občas využiji například v čekárně u doktora nebo v restauraci – s dětmi mluví polsky v případě, že nechci, aby nám někdo rozuměl. Při návštěvách v Polsku se dcera se dokáže rychle přeorientovat na polštinu. Syn do svých 4 let prakticky nemluvil a dcera ve 3 letech mluví v rozvitých větách. Doma se snažíme podporovat i ten druhý jazyk, tedy polštinu. Máme polskou televizi, manžel na děti mluví polsky, máme častý kontakt s rodinou (ať už osobní návštěvy nebo přes skype).

Poslední dobou mě zaráží jedna věc – několik kamarádek mi řeklo, že jejich děti si nechtějí hrát s mým synem, protože mu nerozumí. Ano, to samozřejmě chápu, dítě nemůžeme nutit si s někým hrát, když nechce. Ale z lidského hlediska bych

očekávala, že dítěti rodiče alespoň vysvětlí, proč syn nemluví dobře česky. Ani jedna z kamarádek to neudělala. Stačilo by říct, že mluví dvěma jazyky, česky a polsky, a ještě to míchá dohromady, protože to má o něco složitější a trvá mu, než si to ujasní. Protože všichni se během života budeme setkávat s odlišnými lidmi a podle mě je důležité dítě vést k toleranci a k tomu, aby si uvědomilo, že je potřeba vzájemně si pomáhat a ne ostatní odsuzovat a škatulkovat. V tomto jsme v Čechách ještě pozadu – soudím tak nejen podle kamarádek, které nepovažují za důležité sdělit svým dětem jednu jedinou větu a jen nad tím mávnou rukou, ale i podle překvapených pohledů v čekárně u doktora nebo ve frontě v supermarketu, kdy mluví se synem česky a ostatní cizí lidé mu nerozumí. Ale já si pořád říkám, že jednou to dožene a bude mít oproti jiným velkou výhodu v tom, že bude ovládat dva jazyky.

Je zajímavé, že ačkoliv otcové pocházejí z odlišných geografických prostředí, mluva dětí vykazuje podobnosti bez ohledu na tuto skutečnost. Všechny rodiny se shodují v tom, že děti často utvářejí novotvary, občas nesprávně skloňují, užívají neadekvátní předložkové vazby, zaměňují gramatiku obou jazyků... Uvádějí, že jejich děti začaly hovořit ve větech později než děti z jednojazyčných rodin a že se dívky celkově s jazyky vypořádávají lépe než chlapci. Život je pro ně v místních podmínkách často velmi náročný, a to i přestože partneri již češtinu částečně ovládají.